

PORIEZOVÁ, Miriam (ed.). *Studia Bibliographica Posoniensia 2018*. Bratislava: Univerzitná knižnica v Bratislave, 2018. ISBN 978-80-89303-69-4, ISSN 1337-0723.

UNIVERZITNÁ KNIŽNICA V BRATISLAVE

Studia 2018 Bibliographica Posoniensia

V pořadí třináctý sborník *Studia Bibliographica Posoniensia* je věnován příležitostným či časovým písemným pramenům, jež spojuje motto sborníku, „*Vita scriptorum brevis erat...*“. První část sborníku, obsahující deset studií, je uspořádána chronologicky. Poskytuje časový i tematický průřez různými typy efemérní literatury a poskytuje různé pohledy na jedinečné informace, které tyto typy pramenů mohou poskytnout k dějinám psané kultury a historickému bádání vůbec. Část věnovaná projektům v oblasti dějin knižní a písemné kultury tentokrát představuje jediný projekt, bibliografii tištěných disertačních prací a promočních oznámení studentů z území dnešního Slovenska na německých

univerzitách v 16. a 17. století. Třetí část sborníku tvoří šest recenzí slovenských a českých knih a sborníků, zabývajících se knižní kulturou.

Hlavní část sborníku zahajuje Farkas Gábor Farkas ze Széchényiho národní knihovny v Budapešti anglickou studií *On the provenience of the Copies of Thuróczy. Editio princeps of the Chronica Hungarorum*. Výpravná publikace *Chronica Hungarorum* Jánoše Thuróczyho (Ján z Turca) byla poprvé vydána na jaře roku 1488 v Brně u tiskařů Konráda Stahela a Matyáše Preinleina. Exempláře tohoto vydání jsou výrazně vzácnější než o několik měsíců později v Aušpurku vydaná revidovaná verze. Ze 77 exemplářů prvotisku zachovaných v institucionálních sbírkách je 18 v maďarských knihovnách, z toho čtyři v Széchényiho národní knihovně. Článek sleduje provenienci a pátrá po osudech dochovaných exemplářů a po deseti aktuálně nezvěstných výtiscích z maďarských fondů, převážně zaznamenaných na konci 19. století. Autor nevylučuje, že se mohou ve skutečnosti shodovat s některými ze známých exemplářů v dalších veřejných institucích. Exempláři brněnského tisku v soukromých sbírkách se nezabývá. Poznátky o všech sledovaných tiscích autor shrnuje v příložené tabulce.

Eva Frimmová z Historického ústavu Slovenské akademie věd se ve svém článku *Bratislavské odpustkové listiny* věnuje historické problematice vydávání odpustků církevními institucemi¹ a vztahu rukopisných a tištěných odpustkových listů v počátcích knihtisku na území dnešní Bratislavy. Mezi příležitostmi, ke kterým byly bratislavské odpustkové listiny ve druhé polovině 15. století vydávány, patří finanční příspěvky na tažení proti Turkům, Jiřímu z Poděbrad, na provoz dobročinných institucí nebo kostelů, u příležitosti procesí a dalších událostí, spojených s církevními slavnostmi. Odpustky byly udělovány také členům náboženských bratrstev. Mezi listinami dokumentovanými v článku se objevuje i tištěný odpustkový list, který vystavil bratislavský kanovník Ján Han pro paní *Agnes de Posonia* v roce 1480. Autorka podrobně informuje o historii diskusí o místě vzniku tohoto tisku. Na základě zápisu v Komorní knize z roku 1477, kterým se v Prešpurku uděluje měšťanské právo tiskařů a malířů Andrejovi, přicházejícímu z Vídně, uvádí, že tento prvotisk je s největší pravděpodobností místní provenience a v tom případě i nejstarším známým tiskem na území

¹ Na s. 26 sborníku autorka uvádí, že odpustky po roce 1565 definitivně zanikly, přesnější by však bylo uvést, že pokud jde o katolické prostředí, zanikly pouze ve své kritizované podobě vázané na peněžní dary. Odpustky ve smyslu odpuštění časného trestu za hříchy (pokání) v katolické církvi existují do současnosti. Odpustkové listy najdeme mezi drobnými náboženskými tisky i v následujících stoletích, byť se jejich podoba částečně změnila.

Slovenska. Za pravděpodobnou považuje hypotézu, že tiskaře lze ztotožnit s tiskařem Andrease Hessem, který do r. 1474 působil v Budíně. Autorka poskytuje na podporu svých závěrů rozsáhlý pramenný materiál i literaturu.

Dalším typem příležitostného tisku, kterému je ve sborníku věnována pozornost, je pohřební řeč. Článek *Oratio in obitum Georgii Bona – Sambucova pocta synovcovi Mikuláša Oláha* Ivana Lábaje se zabývá okolnostmi vzniku tisku² vydaného v roce 1560 k památce mladého šlechtice Jiřího Bona (1539–1559), předčasně zemřelého synovce ostrihomského arcibiskupa Mikuláše Oláha. Autor Ján Sambucus byl vychovatelem a společníkem zemřelého při studiích v Padově a po jeho předčasném úmrtí sestavil pamětní spis, do kterého přispěli i mladíkovi přátelé a učitelé z padovské univerzity.

Studie *Valentín Mančkovič a jeho kalendáře* dvojice autorek Lucie Lichnerové a Marty Špániové se věnuje kalendářům obecně a čtyřem známým kalendářům, vydaným na roky 1580–1584. Kalendáře, sestavované krakovským astronomem Janem Slovaciem, vycházely v maďarštině a zaznamenávají okamžik přechodu od juliánského kalendáře ke gregoriánskému (1582). Tato zdánlivě zcela praktická změna postavila nicméně tiskaře do situace, kdy jejich odběratelé zvláště z nekatolického prostředí změnu nepřijali, zatímco ze strany státních orgánů byla striktně vyžadována. Kalendáře se tak načas staly politikem.

Zita Perleczká ve studii *Vzácný exlibris v tlači zo 16. storočia vo fonde Univerzitnej knižnice v Bratislave* píše o historii konvolutu dvou rozdílných edic Petrarcova *Zpěvníku* z let 1541 a 1544. Konvolut, zakoupený univerzitní knihovnou v roce 2008 z antikvariátu, je totiž označen vlepěným exlibris aberdeenského podnikatele Johna Morgana. Exlibris roku 1899 vytvořil podle návrhu britského umělce Charlese Rickettse Bernard Sleigh. Text příspěvku stopuje osudy autorů exlibris i majitele knihy a možné okolnosti jejího putování na území Velké Británie a posléze do střední Evropy, komplikované dalšími vlastnickými razítky, prvním z veřejné knihovny Melvin Hall v Tarves (Aberdeenshire), druhým z Volfing'sche Privatsbibliothek, jejíž provenienci se autorce bohužel prozatím nepodařilo doložit. Jak se kniha dostala do středoevropského prostoru, tedy zůstává záhadou.

Článek *Rukopisný dokument Jána Justusa Torkoša Conceptus statutorum collegii medici v kontexte dejín organizácie zdravotníckych povolání v Uhorsku* autorů Tomáše Hamara a Barbory Machajdíkovej navazuje na rozbor latinského lékopisu téhož autora z předchozího čísla sborníku. Rukopisný návrh stanov profesního sdružení lékařů v tehdejší hlavní městě Uher, datovaný do roku 1764, si kladl za cíl zlepšení kvality lékařské péče. K založení sdružení nikdy nedošlo, přesto je dochovaný dokument cenným pramenem pro dějiny lékařství v Habsburské monarchii. Článek obsahuje úplný transkript a překlad latinského textu.

Druhý anglický text, *Ephemeral Print Publications of the Great Emigration*, pro sborník napsala Katarzyna Seroka z Varšavské univerzity. Mapuje příležitostné tisky polské emigrace ve Francii po revolučních událostech let 1830–1831. Existuje cca 15 000 těchto tisků, zachovaných v Polské knihovně v Paříži (Bibliothèque polonaise de Paris), které byly katalogizovány v letech 1993–1996 pracovníky polské Národní knihovny. Jde o pestrou škálu dokumentů, týkajících se života v exilu – pozvánky na kulturní a společenské akce, programy, politická prohlášení a tisky, zabývající se vzděláváním v polštině.

Autorky Beata Ricziová a Olga Vaneková ve svém článku *P. Ballus: Dejiny vzniku a založenia sirotinca v kráľovskom meste Preßburg (K dejinám sociálnej starostlivosti v Bratislave)* analyzují drobný spis Paula Balluse (1783–1848).³ Ballus byl prominentním měšťanem Prešpurku a na vzniku a řízení sirotčince se osobně podílel. Vydaný tisk je popisem vzniku ústavu určeného výhradně pro děti nejen na území Bratislavy. Projekt částečně urychlila epidemie cholery v roce 1831. Spis je pramenem k počátkům specializované péče o osiřelé děti v regionu a spojuje v sobě propagační tisk k oslovení donátorů s obsahem výroční zprávy včetně stanov, financování a personálního obsazení a napojení na městskou a duchovní správu.

Studie *Prchavé šťastie žrebov* Martiny Fenikové Čarnogurské (Štátna vedecká knižnica v Košiciach) se věnuje loterii a především dochovaným loterijním lístkům v Rakousku-Uhersku do roku 1918, jejich grafické výzdobě a informacím, které z nich lze získat. Rekapituluje historii zákonů a nařízení, která konání loterie v Habsburské monarchii upravovaly od legalizace v roce 1751, dostupnost loterijních lístků a problematiku jejich tisku. Jako u dalších cenin se řešilo zamezení jejich falšování, důležitost grafické výzdoby pro identifikaci i atraktivitu a v souvislosti s tím i tiskové techniky, z nichž vyniká litografie.

Viktor Szabó (Štátna vedecká knižnica v Košiciach) ve své studii *Pol'ne noviny Kilences Honvédek 1917–1918* seznamuje čtenáře s polními novinami, které nepravidelně vycházely v závěrečných letech I. světové války. Redaktory i recipienty sedmi známých čísel tisku byli vojáci 9. pěšího pluku vlastibraný (Magyar királyi 9. honvéd gyalogezred) z Košic. List byl vydáván pro charitativní účely, finance určené vdovám a sirotkům po zabitých vojácích byly vybírány za uveřejnění inzerátů. Kromě bohatého materiálu k životu na frontě noviny zprostředkovávaly doručování korespondence mezi vojáky a jejich rodinami.

Zpráva Agáty Klimekové (Slovenská národná knižnica) je jediným textem v rubrice Projekty. Bibliografie *Dizertačné tlače študentov z územia Slovenska na nemeckých univerzitách v 16. a 17. storočí* je věnována tištěným disertacím, težím a promočním oznámením rodáků z území

² SAMBUCUS, J. Ioan[nis] Sambuci Pan[onii], in obitum generosi ac magnifici adolescentis Georgii Bona Transylvani, Domini in Landseehr et Laknpach etc. Qui mortuus est VI. Septemb[ri] anni 1559. Addita sunt in fine doctissimorum aliquot virorum Epitaphia Graeca, et Latina. Patavii: Gratius Perchacinus, 1560. V upravené podobě vydáno o rok později ve spisu *Orationes duae funebres Ioan[nis] Sambuci Tynaviensis Pannonii cum doctissimorum aetatis nostrae virorum epistolis eiusdem argumenti, atque epigramatis Graecis et Latinis*. Parisii: Aegidius Gorbinus, 1561.

³ BALLUS, Paul. *Geschichte der Entstehung und Gründung des Weissenhauses in der k. freien Krönungsstadt Preßburg*. Preßburg: Gedruckt bei S. Ludwig Weber, 1833. Ex. sign. Lyc B VIII 356, Lyceálna knižnica v Bratislave.

Slovenska na zahraničných univerzitách.⁴ První část plánované bibliografie je věnována fondům Forschungsbibliothek Gotha. Autorka postupovala na základě seznamů studentů na zahraničních univerzitách, jimiž se zabýval především maďarský badatel László Szögi.⁵

Na základě průzkumu sbírky disertačních tisků bylo vyhledáno a zpracováno 317 tisků, 310 ze 17. století. Je zajímavé, že blízká univerzita v Erfurtu byla mezi nimi zastoupena jen ve dvou případech v kontrastu s hojně zastoupeným Wittenbergem, Jenou a Altdorfem.

Sborník uzavírá soubor šesti podrobných recenzí.⁶ Publikace, editovaná Miriam Ambrúžovou Poriezovou,

obsáhla širokou škálu žánrů efemerní literatury jak tištěné, tak rukopisné, a dlouhé časové období od počátků knihtisku až po počátek dvacátého století. Ač pochopitelně nemohla obsáhnout všechna témata, jejich výběr i tak tvoří funkční celek.

Iva Bydžovská

Knihovna Národního muzea
oddělení knižní kultury
Vinohradská 1
110 00 Praha 1

⁴ KLIMEKOVÁ, Agáta. *Dizertačné tlače študentov z územia Slovenska na nemeckých univerzitách v 16. a 17. storočí vo Forschungsbibliothek Gotha*. Martin: Slovenská národná knižnica, 2018. ISBN 978-80-8149-096-5.

⁵ Viz SZÖGI, László. Študenti zo Slovenska na zahraničných univerzitách a vysokých školách od stredoveku do roku 1918 *Verbum historiae: vedecký internetový časopis Katedry histórie Pedagogickej fakulty UK v Bratislave* 2017, č. 1, s. 7–24. Dostupné také z: https://www.fedu.uni-ba.sk/fileadmin/pdf/Sucasti/Katedry/KH/Verbum_Historiae/VH1-17_-_opr._PDF.pdf [cit. 2. 4. 2020] nebo KAMENICKÝ, Miroslav – SZÖGI, László. *Študenti z Bratislavskej stolice na zahraničných univerzitách a vysokých školách do roku 1918*. Bratislava: Post Scriptum, 2017. ISBN 978-80-89567-80-5.

⁶ VOIT, Petr. *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí*. Praha: Academia, 2017. ISBN 978-80-200-2752-8; KRIŽANOVÁ, Petronela. *Príbeh zabudnutého kníhkupectva Anton Löwe: (1770–1799?)*. Bratislava: Detail, 2017. ISBN 978-80-972519-2-5; KORHONĚ, Miloš – VINTROVÁ, Tereza (edd.). *Chrám věd a múz: dějiny Vědecké knihovny v Olomouci*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-7053-310-9; HRBÁČOVÁ, Jana – KRUSINSKÝ, Rostislav (edd.). *Chrám věd a múz: 450 let Vědecké knihovny v Olomouci*. Olomouc: Vědecká knihovna v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-7053-311-6, 978-80-88103-05-9; LICHNEROVÁ, Lucia. *Nemecká tlačená kniha na slovenskom území do konca 17. storočia (1477–1699)*. Vydavateľsko-funkčný konštrukt. Bratislava: Stimul, 2017. ISBN 978-80-8127-192-2; *Tyrnavia erudita/Vzdelaná Trnava*. Trnava: Mesto Trnava ve spolupráci s Katedrou klasických jazykov Filozofickej fakulty Trnavskej univerzity, 2017. ISBN 978-80-972857-8-0; FENIKOVÁ ČARNOGURSKÁ, Martina – KURUCOVÁ, Angela (edd.). *Vývoj kultúry východného Slovenska: zborník z konferencie*. Košice: Štátna vedecká knižnica v Košiciach, 2017. ISBN 978-80-85328-68-4.